

МІС. РУДИНЦЬКАЯ.

З ПРОБЛЕМ ЛІТЕРАТУРИ.

Наші літературні взаємини.

I.

Галицьке відокремлення.

Три слова і притока до трьох неперодичників. Найкраще було би їх замінити як самозрозумілі. Так вирішуються у нас найважливіші проблеми самі собою; кожний розуміє по своєму те, що від уявляє „матем“ і те, що в на його думку літературою та її взаєминими.

Від часу революції, що провела кордон наших земель, фраза про одну-однотипну Україну стала такою загальнодоступною, що її повторюють досі навіть ті, які живуть виключно з партикулярної політики. Що вже й казати про літературу!..

Література — кажуть — це загально-національний адобуток нації. До неї мають доступ усі, моє до прикладної бібліотеки. А мова ще краще: моє на центар. Незай тільки письменник умиє, щоб не міг протестувати, а кожний може добути такий його твір і так читати, як потрібні йому для доказу, що не наша національна гордість, що має сімь такий світогляд як „ми“ і від України туди, куда „ми“ її повести хочемо. Незай тільки умиє...

А похищо... похищо звертяться до якогосьбудь галицького письменника зі запитом: сільські проблеми має він який розвирішити по перу. Відповість вам сам запитом: „чи ви маєте на думці і теж, що в моє Галиччино?“ Нелегко це питання. Але на нього має готову відповідь навіть пересічний інтелігент, який має вже свої наслідки „національної свідомости“, що вже, коли треба, здивує уявою кожд галицький ошд і пенсирати його уявою, що „прісім на ньому наша література не відрізняється“. Але на такіх заві відрізняється і зацікавлені літературою моє шм ошдом і навіть у його межах. Нема, адяться, вже в Європі другого прикладу нічого нашого, щоб література прапа того самого народу у тім самій мові була переділена кордоном на два відокремлені від себе ошди.

Після цього ідуть розмовлення прочин. Знаємо їх: політичні обмислення, цезура... А проте від розмовлення прочин не відрізняються умовина. Ми знаємо до них з кожним днем тим легше, що не було від чого відократити. Література по-рідна в нас для цитат у політичних, конфертиках і похоронних промовах і для шкільних вірочинців. Часом ще на реєстр золотих імен, якіми можна освітлети безаретичну масу або патиних чужинців: і в нас, кожна, в своїй національній культурі.

Що амальовує, віддержалює, відхриває, який дієвий і уважений світ писловане галицька література? З якими культурами і ідеями віддер-

жує вона віднебудь візвинити? Лише подумати на мить про таку тему, а вже стає віжково; важко уявити собі навіть задоволення, до якої можна з нею звертатися. Галиччина не має ніякої літературної традиції моє найгіршою її спадщиною: школою. Традиція австрійської системи привілляної на наш ґрунт (моє незмінені) робила з нас літературних епіклятиків і голубого антекларя і поцілютія з освітою голубого портіра: ми знали собі приканд, творів, дат, готових характеристик і оцінок, а не змілі складити анста з побаченнями ні відірвантє та-авшту та стало М. Шахевича від Шекспіра.

Колі перейти в думці сотню і які найбільш-ших наших громадян усіх професій, що проведуть громадськими, культурними та освітніми інституціями, вірають нас у них одна спільна річ: моє бездуховність до літератури. Не тільки до рідної, а до якоїсьбудь; не тільки до її ідей, а навіть сензаций; не тільки до письменників, а навіть до книжок. Дістає від нашого пересічного адократя, лікаря, свідомця, інженіра, а навіть учителя української мови анста або статтю — досить, щоб поставити діагнозу його літературного рівня. Є випадки, коли по частоті мови та „любачливости“ стало важко відірвантє гімназиста від ученого, який від 20 літ уважав своїм обов'язком віддержувати своїми „ступінями“ рідну літературу.

Ще в нас природі венці, які нікого не дивують. Навіть у добі, коли Фомко стоє на вер-

ську своєї творчості і пробувала написати своїх товаришів і співробітників, яка є різниця між науковою і публіцистичною, між літературою і графоманством, між талантом і професійною писателем, навіть тоді розуміння цих різнниць було в нас таке слабе, що в 90 випадках на 100 треба було написати рукою там, де невідомо, чи можна було вважати. Зрештою: щоб писати на ці теми, треба було мати яку-таку авдиторію, яка не вважала би Франка ще голоснішим як тоді, коли він перекладав нові європейські твори.

Аудиторія змінювалась від цього часу чимало. Відома, що розквітнула галицька поетика, відірвала би велику тайку, що світ не скінчиться у Відні, ні навіть у Берліні. І коли перед війною можна було поразувати на польських землях, що студіювали якусь чужинну літературу поза німецькою, тоді серед нового покоління наїждять незвідного такого, що краще володіє французькою чи англійською мовою, ніж... рідною. І саме тому ці одинокі врячені на чужу культуру, іноді й законні нові, починають літературний рух. Ні з рідної хати, ні з школи, ні з середовища поза ними не винесли хисту передавати своїх праць перекладом у рідній мові. Між чужим світом, цим або в якому вони живуть і шляхами рідної мовності вони не знаходять потрібної владки.

З ПРОБЛЕМ ЛІТЕРАТУРИ.

Наші літературні взаємини.

II.

Польські, німецькі та російські впливи.

Є в краткій суспільного середовища момент, що відміряє пречина і наслідок. Немало доказувати, що якась література не має талантів головне тому, що не мала прямих умовин до їх розвитку. Вона може не мати прямих умовин до розвитку тою, що не мала талантів. І в одному і в другому випадку шукаємо впливів: раз ними є суспільність, раз — письменники. Набагато гряди мають у нас такі розмежування.

Письменники не могли у Галичині залюбки громадянства духово, — громадянство не могло забезпечити їх матеріально. Література не могла сильно розвиватися, коли вона розвивалася випадково, випадком і з доброї волі тих, що не могли відлучити в собі хвсту до вери: їх було замало і вона виснажувалася надто швидко.

А пром і з відомим одягом Франка, що у свої енциклопедиста сарказ у рідні відрізки змінив, всі наші письменники проповіли на ринку доступним без труднощів для пересічного інтелекту. Одною загальною рисою спільною для них і для їхніх читачів був дуже слабкий і дуже доривочний зв'язок з чужими літературами. Дуже явище, що саме в тій країні „до-

міграти“, де в шкільній школі п'ять мов (звідси: дві мовні) наші письменники творили так, немов би ні одна з шкільних мови мов не давала їм змоги стояти за чужою творчістю.

Причина — досить складна. Польська література зі своїм місцевистичним романтизмом і пізнішими подухами модернізму, словава надто далеко відомим іезити від світової літератури, що не виходила з рамок національного побуту і першого світової. Спроби модернізму на наших ґрунтах були чисто „формальні“, іст., що зрозуміли перші „Молодої Польщі“ не дали в нас приводу й до наших думок. Про німецьку літературу нічого й згадувати. Гете, Шюлер або Гейне не могли бути крім зразки для перекладних віршів. Хто мав світлих літ. треба вчитуватися у чужу мову, щоб відчувати у ній красу літературного твору і перекладати його, зем. що німецька книжка не могла бути у Галичині джерелом літературних впливів. Не досить було розуміти її текст; треба було відчувати атмосферу, з якої виходила Лілієнкро, Гаштман або Вадкович.

Суспільний демагог, що інверсія уверх дном поодру шарку життя, здавши майже неврученим галицьку літературу. Вірна та її несліпка, що зобрали нам невелик таланту у розквітлі св. не зміняли одного факту: ні у Львові ні в інших містах Галичини не було огнища, до якого якого гуртувалися би письменники, хоча би і ворожих ідеологій, що відчували би потребу вільних думок, довіли, вразили, рудковий. Останнім передсвітним письменників, що званих, розказі наші чи шкільних світі та мовній про-

віній, а ті, що живуть в цьому-ж самому місті, кружляючи довкола себе, немов би на двох протилежних бігулах. Немало було би знаєсти хоч кілька привабливих ієсів для привади, та нелико було би не вразити їх характеристикою, а який стадії ознаєсти їхній талант від такого духового відокремлення.

Хто знає, чи сам термін „галицька література“ не став вже абстрактним поняттям; врієння потенціальної можливості. А може ще вразе — переважком. Коли брати мінімум її становлення, вона стала островом Робінсона, який жде на рятункомі човни, обміркований до товариства залуп і кіт. Політичні обставини вирвали з рух світової літератури інтелектуальну відому міжбу, з якої вона могла би вловити користати, завдяки інтелекту мови та її атмосфера: польську. Та чим сильніше шквала буде наміняти українську мовою силовою польською літературою, тим слабше на літературу впливатиме на своїйому її уму, що зрештою в перших починках черпане свою силу з провосту та бунту. Завсє в цієї літератури наміняється нем найбільше інтелектуальний, несліпковий вплив, якого часто не можна вилотити розуми зі свого мізку; вплив готовий фразеології та зякловий символів чужої мови.

Дуже, що наша література, в який в світовий нагоді впасти про розмовній іст., не творила досі умови на вільні, який мають на творчість письменника творе чужої його душі та світоглядної, а проте настільки сильної, що розбуджують у ньому протест обурення, а з бунтом потребу промствити себе їм. Про добієкційний систо-

мі нашого публічного та домашнього виховання це-ж найсильніші сповуки нашого світогляду та найтрагічніші дії книжки нашої психіки. А проте наша галицька література проходить і проходить мимо польської та начеби сама навіть відзеркалювати її тіні.

Був мент після війни, коли, здавалося, бо-дай частини італійської заступить німецьку та польську книжку — російська. Тисячі галичан вичаїло російську мову підчас війни, а з нею повіяло у наших розмовах ширшими свідани. Хоча би для бачення нової мови з сотень довоглітих жоскалізмів, які плакалися у Галичній у валдарій встимущості — знайомість російської мови стала дорожньою зброєю, що лишилась аж із війни. Та разом з напруженнями політичними воєнними Польщі з СРСР ще-да з нашого бачення російська книжка та редак-ська українська.

Працюємо так, аємом би кожне питання ін-ренало в нас уверше не в єдинім-самооділянім світлі, що не потрібне праріноквати своїх нама-гань і доверань з тим, що є воля нами. У лі-тературній і критичній праці побитрвано одну з найбільше неграмотних схем думання, звели-чану роками ваїної воєнної закордонної політи-ки славу — „орієнтацію на власні сили". Наві, коли наймогутніші народи роблять великі зу-скляв, щоби підпервати звязки з бачальними та далекими сусідями, почувати, що такі вза-мняє є однією з необхідних умовів культурного розвитку народу, ми пархаво в собі чеснату гідність.

З ПРОБЛЕМ ЛІТЕРАТУРИ.

Наші літературні взаємини.

III.

Велика Україна та Європа.

Політичні настрої підтримують у нас ідею, що краще обійтись без зв'язків з радянською літературою, тому, що вона тенденційна і зроджена в нових чужих для нас соціальних обставинах. Мало хто пригадується над фактом, що за 10 літ досі на Радянській Україні нове покоління, виховане на здобутках революції та на прикладі гунтів і що це покоління є ширше в своїм світогляді та повніше віра в свою дійсність, ніж ми. Ще менше дає собі справу наша інтелігенція з того, наскільки письменники на Радянській Україні випередили нас в поезії, у дослідках над мовою, у змаганні перетворити в літературній формі безпосередні моменти соціальної дійсності.

Підтримувати зв'язки не значить наслідувати, тупцювати тажні саками слідями, поширювати ідеологію незалежно від творчості, а значить у першій мірі: робити зусилля зрозуміти слюхану чужої творчості. А для цього треба відлучити те, що вказував Уїтманс: „коли беру книжку — торкаюсь людини“.

Патріоти адовождні своєю спаводіальною релігійною гунтито: „що-ж ми? раз вишвертає нас на польську літературу то знову на радянську? Чого можна вряту, що на літературу так легко вишвертає як на політичні орієнтації то треба би мати молоді покоління, стратегічне ширини оцидів, вичли-дти до жовтійовітчанх враскон

з жовтійовуд, найбільш впронско і найбільшою літературою. Але в нас досі розуміють вплив літератури на літературу як відношення школярів до вчителів: постерювання готових аксіом і догм.

Постійні взаємини з чужою літературою розбуджують розуміння для шляхів життя і його проблем, до яких обивселені дійсність, в свою же-ляне не має нас чим підготувати. Письмванак поширкон враскон чужої творчості виводить своїй засобів і ідей. Сучасний письменник парствє бути всвідомою стваню, що співає, тому, що він голює. Гейль може враскон-годи змичинь таком стваню, забувши про існування літератур і народів. Та в менту, коли і він починає видати книжки, в йому повинно прокинулось питання: навіщо він це робить. Коли почуває, що має сказати щось нового іншим, повинен перевертати, чи цього самого не сказали раніше вже інші і краще.

Нічого так дуже не бракувало і не бракує нашим талантам на освіті і підготован до своєї році. Більшість із нас — самоучки, не знаєди по необхідности, а часто з еологичної обставинками, в яких писати і друкувати можна не тільки без іскри таланту і думки, а навіть без мінімальної знайомости мово, стилю і літературних до-магань.

Ніхто з нас ніки повидно не вірять у можливість, щоб в умовних радянського життя письменники могли користати з досвіду та ідей своєї західно-європейської літератури. Це будуть надтою тільки різні шасні впливи, а жетк життя слівий враскон гратиме більшу ролю, ніж Іван сїдлове змагання.

Та багато шасайшими бруть ті, що зко-

жуть черпати з величкого врасконк рідної землі соки авторної врасконельною кружбою всіх наших просторів. Засконюча прижметя чужої літератури ми в силі перевертати з неї здебільшого інтелектуальні П елементи; йдучи за розвитком рідної ми можемо повертати рами своєї дійсности. Велика Україна має на собою прас-тєр, якому не можна протиставити нічого світогляд, що міг би його заступити. Географія ривак ніки свідчить про розвиток народу, ніки історія. Історичні акти переверсама новий світогляд, географічні факти признають врасконпере-ка воли якого народу. Географічний зв'язок України з арасконрами Росії для амоту П письменникам вступити в себе той видих ширини, завдяки якому Достоєвський, Толстой, а навіть Германь звертають на себе увагу найстарших культур.

Врасконперека всім політичним інтересам і ідеологіям Європа спечить ніки за російською літературою більше як перед війном. Є в російській творчости при всіх слабкостях місцевому, фавіталізму та своєрідно-мобілівського ширілому гунта на загально-європейським проблемам і та сильному організальному аидонію. Наші врасконпрасійські аидонки врасконати на цій літературі вже в аидоні, можуть відлучати навіть потребу врятути з нею на те, щоб невисолатись від чару П суггестей шукати в собі власної організальности. Ін важко відлучти, сїдлами вони ав-вдлучити російським впливам, навіть тоді, коли боряться з ними.

Остання вївед, що зродила стілько парадоксів у ширній економії чи моралі змичнал-одночасно зі сїддоністю національної окреманности свідомість міжнародних, міжнародних

взаємна. Ніхто не шукатиме вієра Версайського договору симпатії для Франції в Німеччині та Австрії і симпатії для німців у Франції та Італії. А всім ніколи в цих країнах не була поважніша, чисто духовна праця над ознайомленням із творчістю народів учора ще австро-німецьких. Ті, яких кілька дів тому назвали бє зрадниками, запроваджая і ворожими агентами нині заслужують у Франції, Німеччині та Англії на внімкову пошану за працю для внімін культурних цінностей цих народів, досі вповітряних ві політично, ві економічно.

Вніміна культурних цінностей іде процесом складнішим зазвичай, ніж найдуріші дипломатичні формули, що охоплюють спільні та ворожі інтереси двох народів. Це в першій мірі взаємини однини, для яких сама проблема розвитку рідної культури є невіддільно звязана зі шляхами чужинної творчости. Шарни творчости єдина, в якій можлива об'єктивна оцінка чужих вартостей.

Як національна політика без міжнародних перспектив, так само в література лишається тільки провінціально-громадським явищем. Перспектив найбільшого розвитку національної культури, завдяки мирові чи війні, ставлять одякове домагання: пізнати світогляд, всеніколосько і силу тих, а всякя маже йти поруч, чи проти яких мусяже стати, во волі чи неволі. Найбільші твори порина родяться в великого захоплення в великої неспокійности. Найширше світогляда в тверезої рівноваги, риблаєної у боротьбі всаїбільшій скількості об'єктивних фактів, всаратьвареннях вступаними погубуваннями.

Нашій літературі бракує і одних і других.